

Л. П. Демідзенка
г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны

АБСТРАКТНЫЯ НАЗОЎНІКІ З СУФІКСАМ **-АСЦЬ** Ў МОВЕ ТВОРАЎ УЛАДЗІМІРА ЖЫЛКІ

Адзін з самых многаколькасных разрадаў субстантыўных новаўтварэнняў у мове твораў Уладзіміра Жылкі складаюць назоўнікі з абстрактным значэннем на **-асць**. Утварыліся яны, як правіла, ад прыметнікаў з тымі ж значэннямі, якія былі ўласцівы словам, ад якіх яны ўтварыліся. Па сваёй марфалагічнай будове назоўнікі разгледжанага тыпу неаднародныя. Яны ўтвараюцца ад невытворных і вытворных прыметнікаў:

– аснова невытворнага прыметніка + **-асць**: *ясны* – *яснасць*: У небе **яснасць** і прастор, даль празрыста і бязхмарна [1, с. 52]; *малады* – *моладасць*: І **моладасць** і сны, і раны І любы, любы твой абраз [1, с. 60];

– аснова вытворнага прыметніка + **-асць**: назоўнікі ўтвараюцца ад вытворных асноў (суфіксальных): *змрочны* – *змрочнасць*: Калі **змрочнасць** ахутвае цьмяная Ціхавейнаю хусткаю ўтомы [1, с. 88]; *лагодны* – *лагоднасць*: Калі мяккасцю фарб незвычайнаю Задрамала **лагоднасць** над светам [1, с. 89]; *халодны* – *халоднасць*: Душа заўважае **халоднасць**, І дзіўную трывог нязгоднасць [1, с. 121]; *хмарны* – *хмарнасць*: Нікне **хмарнасць** на твары панурым, І вясёлкай я звязан з жыццём [1, с. 56]; *думны* – *думнасць*: Дзяржаўная **думнасць** павекаў, Узнята

рашуча брыво [1, с. 76]; **О думнасць!** **О смеласць!** **О мужнасць!** Вам песні і песні мае [1, с. 66]; *самотны – самотнасць*: Надзеюся і веру Патайнаму сляду, – Нясе ў **самотнасць** шэру Яна маю гвязду [1, с. 44]; *люстраны – люстранасць*: Стралой крыла чыркаюць ластаўкі **Люстранасць** ясную стаўка [1, с. 111]; *пяшчотны – пяшчотнасць*: У свет нясці сваю **пяшчотнасць** І ўсё змагаць адною ёй [1, с. 83];

– ад вытворных асноў (прыставачна-суфіксальных): *бязгутарны – безгутарнасць*: О хараство асенніх дзён празрыстых, **Бязгутарнасць** прыроды і спакой [1, с. 79]; *бессардэчны – бессардэчнасць*: І ўсё ж глухая **бессардэчнасць** Да працы і клопату людзей [1, с. 121]; *безнадзейны – безнадзейнасць*: Толькі сум, як у восень слата, і спакой, і спакой **безнадзейнасць** [1, с. 119]; *пагібельны – пагібельнасць*: І ведаць – у бойцы зацятай **пагібельнасць** жджэ ваяка [1, с. 66]; *нязгодны – нязгоднасць*: Душа заўважае халоднасць, І дзіўную трывог **нязгоднасць**, і ў цвярозасці разлад [1, с. 121]; *напеўны – напеўнасць*: Дзе шукаў адно **напеўнасць**, – Шукаю сёння іншай сутнасці [1, с. 99].

Трэба адзначыць, што прадуктыўнасць суфікса **-асць** з рознымі структурнымі тыпамі асноў прыметніка ў мове твораў У. Жылкі неаднолькавая. Найбольш прадуктыўнымі з’яўляюцца ўтварэнні суфіксальных і прыставачна-суфіксальных асноў на **-н**. Гэта можна растлумачыць, на наш погляд, прадуктыўнасцю самога класа прыметнікаў на **-н**.

Разнастайнасць структурных тыпаў утваральных асноў, якія спалучаюцца з элементам **-асць**, абумовіла шматграннасць лексічных значэнняў вытворных назоўнікаў: значэнне адцягненай прыметы, якасці, уласцівасці і стану. У залежнасці ад кантэксту, ад характару ўтваральнай асновы агульнае значэнне адцягненай якасці або стану канкрэтызуецца, набывае прыватныя значэнні. Так, у вялікай колькасці адцягненых назваў пэўных прыкмет можна вызначыць семантычныя нюансы, якія асацыіруюцца з прыметамі пачуццёвых уражанняў: зрокавых (яснасць, светласць), слыхавых (ціхасць, гучнасць), датыковых (ліпкасць), смакавых (горкасць, салёнасць), прасторавых (блізкасць, далёкасць), часавых (вечнасць, штодзённасць), фізічных уласцівасцей (плаўнасць, гнуткасць).

Сярод абстрактных назоўнікаў са значэннем стану ў творах У. Жылкі таксама можна вылучыць некалькі семантычных груп:

– назвы, якія абазначаюць унутраны, маральны стан чалавека: *веселасць*: Ой, вясоркі-**веселасць**, Ой, гады дзявочы! [1, с. 58]; *самотнасць*: Надзеюся і веру Патайнаму сляду, – Нясе ў **самотнасць** шэру Яна маю гвязду [1, с. 44]; *тонкасць*: Іх багацці і **тонкасць** – цудоўныя светлы, Іх калёраў незлічоны скарб [1, с. 68]; *безнадзейнасць*: Толькі сум, як у восень слата, І спакой, і спакой – **безнадзейнасць** [1, с. 119];

– назвы, якія абазначаюць фізічны стан чалавека: *слабасць*: Якая **слабасць** і спакой, Якая дзіўная суточнасць [1, с. 83]; *мляўкасць*: **Мляўкасць**, парнасць і бязволь, Думкі вялыя ад жару [1, с. 52]; *моладасць*: І **моладасць**, і сны, і раны, І любы, любы твой абраз [1, с. 60];

– назвы, якія абазначаюць паводзіны, характар, манеры чалавека: *летунковасць, нерашучасць*: **Летунковасць, нерашучасць**, Мая вясна, твае ўдаласці Дзён плывучых неміручасць Змяняе лета пэўнай сталасці [1, с. 98]; *лагоднасць*: Калі мяккасцю фарб незвычайнаю Задрамала **лагоднасць** над светам [1, с. 89]; *пяшчотнасць*: У свет нясці адну **пяшчотнасць** І ўсё змагаць адною ёй [1, с. 83]; *нястрыманасць*: Ці дрыжала б салодкай уцехай, Ці гаіла б **нястрыманасць** мук [1, с. 92]; *бяспечнасць*: Праходзіць ён па-над зямлёй, І да зямлі адной **бяспечнасць** І ўсё ж глухая бессардэчнасць да працы і клопату людзей [1, с. 121];

– назвы, якія абазначаюць стан прыроды: *бязгутарнасць*: О хараство асенніх дзён, **Бязгутарнасць** прыроды і спакой [1, с. 79]; *яснасць*: У небе **яснасць** і прастор, даль празрыста і бязхмарна [1, с. 52]; Да рэчкі бег кіруе на разлогі, Дзе **яснасць** вод і золата жарства [1, с. 57]; *змрочнасць*: Калі **змрочнасць** ахутвае цьмяная Ціхавеянаю хусткаю ўтомы [1, с. 88]; *люстранасць*: Стралой крыла чыркаюць ластаўкі **Люстранасць** ясную стаўка [1, с. 111].

Як сведчыць прааналізаваны матэрыял, суфікс **-асць** з’яўляецца прадуктыўным словаўтваральным элементам абстрактных назоўнікаў у мове твораў У. Жылкі. Аднак нельга не адзначыць тое, што ўзбагачэнне і папаўненне слоўнікавай скарбонкі літаратурнай мовы 20-х гадоў адбывалася за кошт тых слоў, якія ствараліся пісьменнікамі. Шмат лексем, што ўжываліся ў творах тых часоў, сёння чытачу незразумелыя, аднак яны засведчылі шырокія семантыка-сіntaxічныя магчымасці роднага слова, з’явіліся першай спробай стварэння патэнцыянальна-магчымых уласна-беларускіх намінацый на аснове існуючых словаўтваральных мадэлей. Вялікую ролю ў гэтым працэсе адыграў і У. Жылка. Новаўтварэнні з’явіліся ў яго мове невыпадкова, а ў сувязі з неабходнасцю перадаць новыя паняцці, якім не было адпаведнікаў

у беларускай літаратурнай мове, а таксама таму, што нарматыўнымі лексічнымі сродкамі нельга было дакладна перадаць арыгінальнасць, навізну і свежасць выкладу.

Абстрактныя назоўнікі з суфіксам **-асць**, якія былі створаны У. Жылка, ужываюцца:

– у спалучэнні з назоўнікамі роднага склону, пры гэтым вызначаюць якасць, уласцівасць дадзенага прадмета або з’явы і маюць больш вузкае значэнне: О характэро асенніх дзён празрыстых, **Бязгутарнасць прыроды** і спакой [1, с. 79]; Да рэчкі бег кіруе на разлогі, Дзе **яснасць вод** і золата жарства [1, с. 57]; Адыду ў мае туманы, У **незначнасць** белых **сноў** [1, с. 55]; Стралою крыла чыркаюць ластаўкі **Люстранасць** ясную **стаўка** [1, с. 111]; Дзяржаўная **думнасць павекаў**, Узнята рашуча брыво [1, с. 76]; Хто ж верыць шчэ кахання долі? Хто ж захаваў з нас **яснасць дум** [1, с. 91]; Ці дрыжала б салодкай уцехай, Ці гаіла б **нястрыманасць мук** [1, с. 92];

– у абсалютным ужыванні, пры гэтым яны выражаюць больш высокую ступень адцягненасці той або іншай прыметы, якая названа вытворнай асновай, і маюць больш агульнае значэнне: У небе **яснасць** і прастор, Даль празрыста і бясхмарна; **Мляўкасць, парнасць** і бязволь, Думкі вялыя ад жару... [1, с. 52]; О **думнасць!** О **смеласць!** О **мужнасць!** Вам песні і песні мае! [1, 66]; Іх багацці і **тонкасць** – цудоўныя светы, Іх калёраў нязлічаны скарб... [1, с. 68]; Якая **слабасць** і спакой, Якая дзіўная **суточнасць** – У свет нясці адну **пяшчотнасць** І ўсё змагаць адною ёй [1, с. 83]; Калі **змрочнасць** ахутвае цьмяная Ціхавейнаю хусткай утомы [1, с. 88]; О, **чароўнасць!** О, сонца! О, Шэлі! О, ні з кім не зраўнаны, ні з кім [1, с. 92]; **Летунковасць, нерашучасць**, Мая вясна, твае удаласці Дзён плывучых **немінучасць** Змяняе лета пэўнай сталасці [1, с. 98]; Дзе шукаў адно **напеўнасць**, – Шукаю сёння іншай сутнасці [1, с. 99].

Такім чынам, прааналізаваны матэрыял сведчыць аб тым, што нягледзячы на тое, што асноўнай сферай ужывання абстрактнай лексікі са словаўтваральным элементам **-асць** з’яўляецца мова навуковых твораў, у мове твораў У. Жылкі яна прадстаўлена вельмі шырока. Глумачыцца гэта багаццем і разнастайнасцю значэнняў утваральнай асновы. Самы актыўны ўдзел ва ўтварэнні абстрактных назоўнікаў прымаюць асновы якасных і адносных прыметнікаў з суфіксам **-н** у сваім складзе.

Спіс выкарыстаных крыніц